

Innenfor husets fire vegger

Marit Adelsten Jensen, faglig leder Museumssenteret i Hordaland, avd. Havrå.

Norge trenger å tenke nytt om kulturminnevern. I dag er vi besatt av yttervegger på en måte som skygger for andre og like sentrale hensyn. Bygningsvern er viktig, for all del, men har vi bare øye for fasader, blir vi blinde for betydningen av det hverdagslivet som har utspilt seg innenfor husets fire vegger. Vi bruker store ressurser på å verne visuelle eller estetiske verdier, men er lite opptatt av å forstå hvilke grunnleggende funksjoner bygningene hadde.

Det er synd.

Historien sitter nemlig ikke i veggene, og et kulturminnevern som bare «krafser i kledningen», kan aldri gi annet enn en overflatisk forståelse av vår felles kulturhistorie.

Bygningenes sanne, historiske verdi, finner vi i deres innvendige funksjoner. Bare ved å forstå *hvordan* ulike bygninger ble brukt, kan vi mane frem ekte bilder av levd liv; av den tilværelsen som formet vårt samfunn og vår identitet.

Da Eidsvollsbygningen ble fredet i 2014, var ikke det først og fremst fordi bygget eksemplifiserer et overdådig overklassehjem fra tidlig 1800-tall. Fredningen skyldtes selvsagt den nasjonale, historiske betydningen av det som ble skapt *innenfor* disse fire veggene – nemlig Norges grunnlov.

Hvorfor kan vi ikke anvende den samme logikken på mindre prangende bygg?

Ta for eksempel ei løe. På Havrå på Osterøy, der vi har et av de best bevarte fjordgårdsanleggene i landet, har løene bare ytre vern. Jeg spør meg hvilke historiske verdier vi da ivaretar? Ytterveggene på ei løe sier i seg selv ikke så mye annet enn at «her står det ei løe, antagelig oppbevarte man høy her, og trolig stod det husdyr i floren under».

Veggene i seg selv sier ingenting om hvilken sinnrik mellomstasjon løa var for omdanning av den energien som ble hentet ut av kulturlandskapet og til slutt konsumert i våningshuset. De sier ingenting om romløsningen med ei viskedør som gikk rett inn til høyet, slik at noen kunne hente ut fôr mens andre fortsatte å treske korn. Veggene sier ingenting om hvorfor man hadde en treskelem, et høystål og en høykrok – eller om hvorfor disse var plassert der de var. En vegg er fullstendig stum når det gjelder skavkrakken man måtte ha for å skave bark. Spør du veggen hvordan dette skavet ble pakket inn i høy og halm i *vondler* – matpakker til kyrne – som ble sluppet rett gjennom ei luke i gulvet og ned i fjøset, så får du ikke en gang et dumt blikk til svar. Vegger har stort sett ingenting å berette.

Tar man derimot vare på kunnskapen om et byggs *funksjon*, om hvordan det ble brukt i praksis, om årsakene til de innvendige løsningene, om redskapene; ja, da blir man straks i stand til å fortelle en langt mer komplett – og interessant – historie om vår felles fortid.

Å være opptatt av det storslåtte og prangende, er selvsagt helt naturlig. Hverdagen er så fåmælt, den gjør ikke mye av seg. Dens gjøremål bare *er* der, uten at vi tenker over i hvor stor grad de styrer livene våre og former samfunnet vårt og oppfatningen av hvem vi er. Ingen har vel sittet bøyd over rokken og tenkt at «nå skriver jeg historie».

Fascinasjonen for det iøynefallende gjenspeiles også i det immaterielle kulturvernet i Norge. Også der trumfer ferniss basis. Vi tar vare på hardingfeleslåtter og tradisjoner knyttet til sang og dans, men overser i det store og hele det *arbeidet* som i det hele tatt gjorde det mulig å dyrke frem slike kulturelle overskudds fenomener.

I særlig grad overser vi det arbeidet som er knyttet til landbruket; det slitet nordmenn flest har lagt ned gjennom århundrene – i utmarka og på åkrer og slåtteenger – for å skaffe seg mat på bordet og tak over hodet. Det er dumt, for hvordan vi enn snur og vender på det, handler ikke norsk historie først og fremst om det som har skjedd på slagmarkene eller på Stortinget eller i storslåtte sveitservillaer. Norge har blitt til i kornåkeren, i kvernhusene, på melkekrakken i fjøset, i nauset og ved kjøkkenbenken. Og helt sentralt i denne skapelseshistorien, står daglige gjøremål utført innenfor husets fire vegger av mennesker som lærte av sine foreldre og førte videre til sine barn.

Helt frem til midten av forrige århundre var det hverdagskunnskap for nordmenn flest å vite hvordan man dyrket jorda og skaffet seg mat og virke basert på stede egne ressurser. I dag er denne innsikten fullstendig tilsløret av tidsdybden og av manglende kontakt med det naturgitte grunnlaget for vår eksistens. Likevel mangler vi helt en plan for å ta vare på denne typen verdier som er så lette å miste nettopp fordi de er så uhåndgripelige.

I dag bruker vi autentiske materialer og tidkrevende teknikker for å bevare fasader slik at de blir mest mulig representative for en bestemt byggeskikk, stil eller epoke. Denne prosessuelle tilnærmingen er både viktig og riktig, og derfor må den omfatte også det arbeidet og den redskapskulturen som ble brukt for å oppfylle et byggs funksjon. Først da får vi grep om *hele* historien.

Norge trenger et mer helhetlig kulturminnevern. Vi må legge til grunn et historiesyn som oppjusterer betydningen av hverdagene og som gir arbeidet en ny posisjon som fortolkningsnøkkel for hva det historisk sett har betydd å være nordmann. Vi må dyrke frem et helhetlig bygningsvern som inkluderer det å forstå bygningenes funksjon, fordi materialvalg og utforming henger nøye sammen med hvilke oppgaver som skulle løses innenfor husets fire vegger.

Vi må tone ned det massive bygningsvernet som bare ivaretar visuelle verdier og legge mer vekt på å forstå bygningenes funksjon. Vi må holde i hevd den praktiske kunnskapen knyttet til kulturlandskapet og til arbeidet i bygninger som har skapt rammen for vanlige menneskers liv. Da vil vi som samfunn også stå bedre rustet i en fremtid der ekstern ressurstilgang ikke nødvendigvis er en selvfølge som i dag.

Når alt kommer til alt, står løene minst like sentralt i vår historie som Eidsvollsbygningen gjør. De har bare ikke fått den æren de fortjener.